

ZİYARET FENOMENİNDEN İSİM KÜLTÜRÜNE: FATİH AHMET BABA TÜRBESİ ÖRNEĞİ

Abdullah ÖZBOLAT*

Özet

Bu çalışmanın konusu, ziyaret fenomeni ve isim kültürü ilişkisidir. Elazığ/Harput Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde ziyaret fenomeninden isim kültürüne bir yansıma gözlenmektedir. Türbeyi ziyaret ettikten sonra doğan çocuklara, minnet ve şükran göstergesi olarak veli kimsenin ismi verilmektedir. Elazığ'da Fethi Ahmet isminin yaygın olması, Harput'ta bulunan Fatih Ahmet Baba Türbesi ile ilişkilendirilmektedir. Türbelerin belirli dilekler konusunda uzmanlaşmış olarak görüldüğünde, Fatih Ahmet Baba Türbesi, erkek çocuk ve yaşaması istenen çocuk konusunda uzmanlaşmış olarak düşünülmektedir. Çalışmanın örnekleme, Fatih Ahmet Baba türbesinden dolayı Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi ismi verilen kişilerden oluşmaktadır. 60 kişiden oluşan örneklem grubuna kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Örneklem grubunun yaş aralığı, 18-53 olarak tespit edilmiştir. Nitel yöntemin kullanıldığı çalışmada, veriler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Saha çalışmasının bulgularından hareketle, ziyaret fenomeninden isim kültürüne yansıma sekiz boyutta kavramsallaştırılmıştır. Bu boyutlar, aracı kullanma boyutu, tıbbi çaresizlik boyutu, toplumsal cinsiyet boyutu, manevi yön atfetme boyutu, isim-kişiliğin taşınması boyutu, rüya motifi boyutu, Alevilik-Sünnilik boyutu ve rasyonelleşme-sekülerleşme boyutu olarak sıralanmaktadır. Çocuk sahibi olmak, özellikle de erkek çocuk ve doğan çocukların yaşaması konusunda Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde kutsal, tezahür etmektedir. Bu araştırma Fatih Ahmet Baba türbesi örneğinde, dilenen dileklerin ve adanan adakların olgusal karşılığını saha çalışmasının sunduğu verilere dayanarak incelemeye ve tahlil etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ziyaret fenomeni, isim kültürü, kimlik, türbe, Elazığ

FROM VISITING PHENOMENON TO THE CULTURE OF NAME: THE CASE OF THE TOMB OF FATİH AHMED BABA

Abstract

Subject of this study is the relationship between visiting phenomenon and culture of name. In the case of Tomb of Fatih Ahmed Baba in Elazığ/Harput, a reflection of the culture of the name from visiting phenomenon was observed. The children born after visiting the shrine

* Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bölümü, Elazığ/Türkiye, ozbolata@gmail.com

were given the name of entombed saint as a sign of gratitude and thanksgiving. The fact that the name Fethi Ahmet is widespread in Elazığ is associated with the Tomb of Fatih Ahmed Baba in Elazığ/Harpur. When tombs are considered to be expert at wishes, Tomb of Fatih Ahmed Baba can be seen as an expert at giving sons and also the children who are desired to survive. The sample of the study consists of people called Ahmet Fethi, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet and Fethi Ahmet due to the tomb of Fatih Ahmed Baba. The sample group of 60 people was reached through the snowball technique. The age range of the sample group was identified as 18-53. In this study, qualitative methods were utilized and the data were obtained with interview technique. Based on the findings of the fieldwork, reflection of the culture of the name from visiting phenomenon was conceptualized in eight dimensions. These are the dimensions of benefiting an agent, medical incurability, gender, attribution of spiritual direction, sustaining the name-character, dream motive, Alawism-Sunnism and rationalism-secularism. In the case of Tomb of Fatih Ahmed Baba, having a child, especially a son and survival of the born children appear to be of holiness. This study tries to investigate the factual reality of wishes and vows depending on the data collected from fieldwork in the case of tomb of Fatih Ahmet Baba.

Keywords: Visiting phenomenon, culture of name, identity, tomb, Elazığ

Giriş

Ziyaret fenomeninin isim kültürüne yansımaları, Elazığ Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde tespit edilmektedir. Erkek çocuğuna sahip olmak isteyenler ya da doğan çocuğu yaşamayanlar, Harpur'ta bulunan Fatih Ahmet Baba Türbesine giderek dua etmekte, adak adamakta ve doğan çocuklarına ise, minnet ve şükran göstergesi olarak Fethi Ahmet ismini vermektedirler. Bu durumdan dolayı, Elazığ'da Fethi Ahmet isminin yaygın olması, Harpur'ta bulunan Fatih Ahmet Baba ile ilişkilendirilmektedir. Ziyaret dindarlığından isim kültürüne yansıma başlığıyla bu çalışma, Fatih Ahmet Baba türbesinde dilenen dileklerin ve adanan adakların toplumsal yapıdaki olgusal karşılığına odaklanmaktadır.

Türbelerin dilek konusunda uzmanlık alanlarının olduğu düşünüldüğünde Fatih Ahmet Baba türbesi, erkek çocuk ve yeni doğan çocukların yaşaması konusunda uzmanlaşmış olarak düşünülmektedir. Araştırma sahasındaki kişiler, Fatih Ahmet Baba türbesine gittikten sonra erkek çocuğuna sahip olmalarını ya da doğan çocuklarının ölmemesini Fatih Ahmet Baba'nın manevi yönüne bağlamaktadırlar. Erkek çocuk talebiyle ziyarette bulunduğu için Fatih Ahmet Baba Türbesi'nde bir toplumsal cinsiyet boyutu öne çıkmaktadır. Fatih Ahmet Baba türbesine gidip erkek çocuk dileğinde geleneksel toplumun erkek çocuğuna attığı önemin etkisi bulunmaktadır. Geleneksel toplumun erkek çocuğuna verdiği önem, insanları evliyalarm

türbelerine yönelmeye teşvik etmektedir. Türbenin ismi, Fatih Ahmet olmakla birlikte, yörede Fethi Ahmet olarak kullanıldığı için metinde Fethi Ahmet kullanılmaktadır. Bu bağlamda ilk bölümde, kültürel kimlik ve aidiyetin göstergesi olan isimler, ziyaret fenomeni bağlamında değerlendirilecek, ikinci bölümde, Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde ziyaret dindarlığının isim kültürüne yansımaları ele alınacaktır.

1.Kültürel Kimlik ve Aidiyetin Göstergesi Olarak İsimleri, Ziyaret Fenomeni Bağlamında Değerlendirmek

Kültür, bireyi toplumsallaşma sürecinde biçimlendirir. Bireyin doğumundan itibaren başlayan toplumsallaşma sürecinde, paylaşılan kültüre, birliktelik düşüncesine ve karşılıklı etkileşime işaret etmek gerekir. Kültür içinde insanı toplumsallaştırırken, paylaşılan kültür, birliktelik düşüncesini diğer insanlarla bağ kurarak oluşturur. Uyum temelindeki bu bağ ve karşılıklı etkileşim, kimlik ile belirli bir yapıya kavuşur (Emiroğlu vd., 2003: 521). Toplumsal yapıdaki kültürel kimliğin ve aidiyetin göstergelerinden birisi, isim olgusudur. İsimler varlıkları tarihsel ve kültürel bir anlamla ilişkili olarak tanımlar. Varlık dünyasında herhangi bir “şey”, isim almak suretiyle, belirlenmiş, somut bir alana çıkar ve belirli bir yapıya kavuşur. Bu anlamda, isimler, “genetik şifre gibi, sosyo-kültürel hayatın ortak dilinde örüntüleşmiş kültür desenleri”ni ifade eder (Çelik, 2005: 1).

İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanında büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen bir simge olarak ismi tarif eden Örnek (1973: 11) ismin farklı boyutlarına işaret etmektedir. İsim verme töreni ile başlayan süreç, çocuğa kişilik kazandırmakta, çocuk yapılan törende kendisine verilen adla, isimsiz bir varlıktan isimle yeni bir dünyaya geçmekte, dolayısıyla isim alma, kişiye, toplumda yeni bir statü kazandırmaktadır (Acıpayamlı, 1992: 14). İsimler, aynı zamanda kişiyi bireysel kimliğinin ötesinde bir toplumla ilişkili ve bir topluma bağlayıcı kılan simgesel bir göstergedir. Bu ilişkililik ve bağlayıcılık, isim verme uygulamalarında, belirli bir sosyo-kültürel bağlama göre, dünyaya aidiyeti ve kolektif bir ruha katılımı sağlar (Çelik, 2007: 18).

İsim tercihleri, kişilerin istekleri, dilekleri, düşleri ve inançlarına son derece bağlıdır. İsimler, kişisel ve toplumsal çevreyi yansıttığı için bir çocuğun ismine bakarak, toplumun hangi kesiminden geldiği, ailesinin eğitim durumu vs. gibi birçok alanda bilgi sahibi olmak da mümkündür. Ancak isimlerin anlamını, bağlamını, niçin verildiğini doğru değerlendirmek için, verilen ismi, çevrenin içine oturtarak incelemek gerekir (Başgöz, 1986: 215-216). İsim verme, aile yapısı ve diğer sosyo-kültürel kurumlarla da bağlantılı bir olgudur. Sosyo-kültürel bağlamda isim, inançları, değerleri, estetik tercihleri, bilinci, seçicinin bilinçsiz tercihlerini, ailedeki ilişkilerin niteliğini açığa çıkarır. Seçilen bir isimde, o toplumda kabul gören değerler, inançlar,

ideoloji, eğitim, halk inançları ve dinle bir ilişki bulunmaktadır (Başgöz, 1985: 216; Wilson, 1998: 337).

Toplumsal kimlik olarak adlandırdığımız sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Bir başka ifadeyle, toplumsal kimlik, onu biçimlendiren, daha doğrusu yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk düşer. Kültürel sistem ise, ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü araç niteliği taşır (Assmann, 2001: 139). Kültürel sistemde isim, ortak kimlik unsurlarından birisini oluşturur. İsimler, toplumsal yapıda ortak simgesel sistemin kullanılmasıyla oluşan sosyal aidiyet bilincinin belirginleşme alanlarından birisi olduğu için, toplumsal ilişkileri düzenleme işlevi de görür (Bodenhorn vd., 2006: 5-19). İsim verme, insan kültürüne ait bir olgu olduğu için insanoğlu, sahip olduğu canlı cansız her türlü varlığa isim vermektedir. İnançtan sanata, değer ölçülerinden karakter yapılarına kadar her türlü isimlendirme kültürel yapının izlerini taşır. Bu yönüyle isim verme, kültürün dışa yansımalarının ürünüdür. Çocuklara verilen isimler, Abdullah gibi kul olmayı, Muhammet ve Mikail gibi isimler, peygamber ve melek isimlerinde dini motifleri, Büşra ve Kübra gibi isimler şiir ve sanat zevkini, Yasemin gibi çiçek isimlerinde çiçek ve tabiat sevgisini, Barış isminde barışçılığı, Cemile gibi isimlerde güzellik duygusunu vb. belirtmektedir. Bu bakımdan isimleri, değer hükümlerinin dışa yansımaları olarak görmek mümkündür (Ağırman, 1998: 123).

Çelik'e göre, (2005: 14-32; 2007: 9) toplumda isim vermede, sosyal hayat tecrübeleri, dünya görüşleri ve aidiyet hissedilen çevre etkili olduğu gibi çocukla ilgili istek, dilek, beklentiler de etkili olmaktadır. İsimler ait olunan dünyaya yönelik olduğu gibi, ait olunmak istenen dünyaya yönelik ümitleri de ifade etmektedir. İsimlerin verilmesi ile geleceğe yönelik, içinde beklentilerin, dileklerin olduğu özel bir anlamlandırma yapılmaktadır. Öyle ki, dini, milli, tarihi bir etkene bağlı olarak verilen isimlere kültürel bir anlam kodlanmaktadır. İsimlerin verilmesinin gerekçesi, bir başka ifadeyle ismin hikayesi öğrenildiğinde, ismin bağlam çerçevesi ortaya çıkmaktadır. İsim verme, toplumumuzda dini motiflerin temel bir etkeni olarak düşünüldüğünde, din ve aile arasındaki etkileşimin konusu olur. Çünkü isim verme olgusu, geleneksel yapılarda çeşitli ritüellerle bağlantılı olarak gerçekleşir. İsim verme uygulamalarında kültürde bireyi aşan bir yön de bulunur. Bu yön, geleneğe referansta bulunur. Verilen ismi kültürel bağlamından ayrı düşünmek, adeta imkansız gibidir. Kişinin hayatı boyunca taşıdığı ismin, dini, milli, tarihi ve kültürel yapının içinde kutsalla bir bağının olması, herhangi anlamlı bir karşılığı olmasa da Kur'an'da geçmesi, peygamber, sahabe, derviş, yatır isimlerinin verilmesi, isim verme uygulamalarında çocuğun kulağına ezan okunması vb. gibi dini ritüellerle konulan ismin dini bir anlam çerçevesine referansta bulunması, isim verme olgusunun dini boyutunu ortaya koymaktadır.

İslam'ın yaşandığı farklı coğrafyalarda her toplumun özgün kültürel yönelimlerine de işaret etmek gerekir. İslam dininin inanç ve uygulamalarında isim verme olgusuyla ilgili tutum ve eğilimlerin, Müslüman toplumlarda kültür örüntüleri ortaya çıkardığı görülmekte ve sosyo-kültürel bağlamda özel isimlerin verilmesi, “dini ve toplumsal alanların kesişme noktasını” temsil etmektedir (Çelik, 2005: 44-45). İsimlerde dini amaçlı ve motifli isimler önemli bir yer tutmaktadır. İsimlerle ilgili anlayış ve pratiklerde, çoğu kez geçmişte yaşanan ölümlere, onulmaz hastalıklara ve beklenmeyen tehlikelere karşı dinsel anlamı olan ya da kadere bu anlamda yön vermek isteyen koruyucu isimlere müracaat edilmektedir. Bu durumu, insanın dünya deneyiminde yaşadığı varoluş ve kötülük problemlerine karşı aşkınlık arayışının isim kültüründeki bir yansıması olarak düşünmek mümkündür. Çünkü isimler yoluyla kutsalla bağlantı kurulmaya çalışılmakta ve isimler kutsala verilmek istenen mesajları içermektedir. Bu isimler doğrudan ya da dolaylı bir şekilde korunma, sığınma ve başarı temennilerini de somutlaştırmaktadır. İsimler, aynı zamanda kültürel ve kimliksel bir mahiyet kazandığı için, çoğu zaman onlar dinî bir sebebe bağlı olarak değil de, bir örf veya geleneğe uymak adına da verilmektedirler (Başgöz, 1986: 222).

Bebeklere verilen isimlerde, ismin “sirayet edici” özelliği ile sihrin bebeğe geçip mutluluk ve başarı getirmesi beklenir. Örneğin doğan çocukları yaşamayan ailelerin kız ya da erkek olsun “Yaşar” adını vererek, çocuğun yaşayacağına inanmaları, erkek çocuk isteyen ailelerin kız çocuklarına “Döne” adını vermeleri, doğacak çocuğun cinsiyetinin değişmesi amacını taşır. Bu anlayışta, ardı ardına kız olma şeklindeki olguyu Döne adı tersine çevirmekte, erkek çocuk doğmaktadır. Bu örnekte erkek çocuk için bilinmeyen bir aleme mesaj gönderilmektedir (Acıpayamlı, 1992: 14). Ad büyüsünün bir boyutu da istenmeyen çocukların doğmasını engellemek için Yeter, Döne, Kafiye, Sonay gibi adların verilmesidir. Erkek evlat yerine kız çocuğu doğan aileler kızlarına belirttiğimiz isimleri vermekte ve isteklerinin gerçekleşmesini bu isimlere bağlamaktadır. Burada da erkek çocuğuna verilen önemden hareketle bir toplumsal cinsiyet boyutu gözlenmektedir. Orta Asya ve Anadolu’da Ulbolsun, Turterim, Tamamgül, Gelsinbay ve Kıbrıs’ta kullanılan “Dürriyye”, Arapça “inci gibi” anlamına gelmesine rağmen Türkçe, “dur”dan geldiği düşünülerek, çocuklara verilen Duriye, ad büyüsünün etkisiyle erkek çocuk olsun diye verilen isimlerdendir (Emiroğlu vd., 2003: 10). Erkek çocuk talebiyle ilgili olarak, Kalafat (2002: 6), benzer bir örnekle, Anadolu’nun bazı yerlerinde Kızıyeter, Türkmenistan’da Oğlangerek ve Azerbaycan’da Betsi isimlerinin çocuklara verildiğini belirtmektedir. Ayrıca Hazaralar’da kız çocuğu olan ailelerin son kız çocuklarına Cuma gibi erkek ismi koymak biçiminde bir yöntem takip edilmekte, çocuğun cinsiyetini belirlemede gaip alemine isimle verilen mesajlar verilmekte ve Türk dünyasının farklı bölgelerinde cinsiyet belirleme birbirine benzeyen uygulamalarla devam etmektedir. Çocuklara isim verme konusunda Afyon yöresindeki türbelerin iyi bir örnek teşkil ettiği belirtil-

mektedir. Afyon Bolvadin’de bulunan Abdulkadir Geylani Türbesi’nden dolayı erkek çocuklarına Abdulkadir veya Ceylan, kız çocuklarına Ayşe veya Dudu ismi verilmektedir. Ayşe Dudu, Abdulkadir Geylani’nin eşinin ismidir. Benzer şekilde, Hayran Balı Sultan Türbesi civarındaki erkek çocuklarında Bal, kız çocuklarında Sultan ismine yoğun olarak rastlanmaktadır. Emirdağ ilçesinde Hamza Fakı türbesinden dolayı bu türbeye bağlı olanlar, çocuklarına Hamza veya Fakı ismini vermektedirler (Köse vd., 2005: 117). Fethi Ahmet Baba Türbesi örneğinde saha çalışmamızı yürütürken, Elazığ ve yöresinde, Sultan Hıdır türbesinden dolayı, erkek çocuklarına Hıdır, kız çocuklarına Sultan ismi verildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde ziyaret fenomeninden hareketle, Çelik (2005: 92), Isparta Yalvaç’ta Polat Dede’ye atfen Polat, Adana, Ceyhan’da Dede, Osmaniye civarında Hasan Dede türbesinden dolayı Hasan ve Dede isimleri, Gaziantep Nizip’te çocuğu olmayanların Habeş adındaki yatırdan dolayı, çocuklarına Habeş ismini verdiklerini, Uşak’ta Hacım Sultan Dede’ye atfen Hacım, Karaca Ahmet Sultan Türbesi’ne atfen kız çocuklarına Sultan isminin, Diyarbakır’da çocuğu olmayanların Şeyh Musa türbesinden dolayı, erkek çocuklarına Şeyhmus adının verildiğini belirtmektedir. Yukarıda örnekleri verilen isimleri, Örnek (1995: 151-155) uzun süre çocuğu olmayıp da tekkelere ve yatırlara bu amaçla yapılan ziyaretlerden sonra çocuğu olan insanları doğan çocuklarını “ulu ve mübarek” kabul edilen yatırların himmetine bağladıkları için, onların isimlerinin koyulmasının “manevi bir borç” olarak kabul edildiğini, ayrıca türbe ziyaretinden sonra sahip olunan çocukların isimlerinin şükran ve minnet duyguları için verilen isimler olarak değerlendirmenin mümkün olduğunu ileri sürerek, türbelerdeki mübarek zatların isim konması Türk milletinin duyarlılık ve vefa duygularıyla bağlantılı olarak açıklamaktadır. Kayseri ve çevresindeki ziyaret yerleriyle ilgili yapılan araştırmada, Günay ve diğerleri (2001: 94), ziyaret yerlerinde veli olarak kabul edilen kimselerin isimlerinin çocuklara verilmesinin ziyaret yerlerine gitmekle ilgili inançlar ve ziyaret yerlerindeki menasikin bir tezahürü olarak görüldüğünü belirtmektedir.

Türbeler, çok çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir. “Kutsal mekan arayışı”nı, bu ziyaretlerin temel etkenlerinden birisi olarak değerlendirmek mümkündür. Breton (2005), sembolik nesnelere, formlara ve ritüellere içeren kutsal mekanların, ziyaretçiler açısından insanların kutsalla ilişki kurmasını sağlamaları, kutsal mekânların kutsal gücün tezahür ettiği yerler olması ve kutsal mekânlar dini bir dünya algısını somutlaştıran, hayata anlam kazandıran mekanlar olması yönüyle üç türlü fonksiyonu yerine getirdiğini ileri sürmektedir. Türbelerin belirli bir probleme çare bulmak için ziyaret edilmesi, Köse ve Ayten (2010: 111) tarafından türbelerin, “uzmanlık alanları”, Günay ve diğerleri (2001: 86) tarafından türbelerde “ihtisaslaşma” olarak nitelendirilmektedir. İnceleme konusu yaptığımız Fethi Ahmet Baba türbesi, özellikle erkek çocuk sahibi olmak ve doğan çocukların yaşaması için ziyaret edilmektedir. Çeşitli türbeler, çocukla ilgili dilekler konusunda uzmanlaşmış olarak tespit

edilmektedir. Köse ve Ayten (2010: 113-116) özellikle çocuk sahibi olma konusunda, Edirne Hasan Sezai Türbesi, Ankara Şeyh İzzettin Türbesi, Nallıhan Cafer Sadık (Rahim Baba) Türbesinin ziyaret edildiğini, Diyarbakır Hz. Süleyman türbesinin de çocuk dileme konusunda ziyaret edildiğini, ancak cinsiyetle ilgili olarak türbede erkek çocuk dileğinde bulunulduğunu, ayrıca doğan çocukların yaşaması için Bursa Tezveren Dede Türbesi'nin ziyaret edildiğini belirtmektedir. Ziyaret yerlerine yukarıdaki örnekte olduğu gibi erkek çocuk için gidildiği gibi, çocuğun cinsiyetini öğrenmek için de gidilmektedir. Günay ve diğerleri (2001: 86), doğacak çocuğun kız mı erkek mi olacağını önceden bilmek için Develi Seydi Şerif türbesine gidildiğini belirtmektedir. Çelik'e göre, (2005: 255), kültürel kimlik ve aidiyetin göstergesi olan her bir isim, bir düşünce, inanç ve davranış kurallarına referans verir. İsimlerle, sosyo-kültürel bağlam arasında karşılıklı bir etkileşim olduğundan hareketle, her sosyo-kültürel bağlamın tercih ettiği isimler bulunduğu gibi, isimlerin de dini, kültürel ve tarihi bir anlam taşıdığını ve bu anlamın toplumun örf, adet ve gelenekleri ile doğrudan bağına işaret etmek mümkündür. Bu bakımdan, isimler, içinden doğduğu kültürden bağımsız düşünülmeceği gibi, kültürün ve kimliğin anlam dünyasına yön veren göstergeler olarak işlev görür.

2. Fatih Ahmet Baba Türbesi Örneğinde Ziyaret Dindarlığının İsim Kültürüne Yansımanın Boyutları

Ziyaret dindarlığından isim kültürüne yansıma, Elazığ, Harput Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde gözlenmektedir. Türbelerle ilgili anlatılan olağanüstü hallerin özelliğinin kulaktan kulağa yayılması ve başkalarının tanıklığına dayandırılarak anlatılmasıdır (Köse vd., 2010: 126). Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde ziyaret dindarlığının isim kültürüne yansımalarının incelendiği bu çalışmada, türbeden dolayı çocuk sahibi olma ve doğan çocukların yaşaması, başkaları üzerinden "falancanın" tanıklığına başvurmak yerine olayın kahramanları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Günay ve diğerleri (2001: 9), "kutsalın bir tezahür şekli ve kutsalla kurulan bir ilişki biçimi olarak ziyaret fenomeni"ni değerlendirmekte, Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde kutsalla kurulan bir ilişki biçimi sonucunda kutsalın tezahür ettiği görülmektedir.

Elazığ merkeze bağlı Harput'ta bulunan Fatih Ahmet Baba isminde bir türbe bulunmakta olup, özellikle erkek çocuğu olmayanlar ve çocuğu yaşamayanlar türbe-ye gidip dilekte bulunmakta ve adak adamaktadır. Türbeyi ziyaretten sonra çocuğu olanlar, türbede yatan mübarek zata minnet ve şükran göstergesi olarak çocuklarına Fethi Ahmet ismini vermektedirler. Elazığ'da Fethi Ahmet ismi ve türevleri oldukça yaygındır. Bu çalışma, ziyaret fenomeninden hareketle dileklerin toplumsal karşılığı

üzerine odaklanmaktadır. Çalışma, nitel yöntemde görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişiler, Fatih Ahmet Baba türbesinden dolayı adı Fethi Ahmet, Fetih Ahmet, Fatih Ahmet, Ahmet Fethi isimli kişilerden oluşmaktadır. Çalışma bağlamında örneklem grubu 60 kişiden oluşmakta ve bu kişilere kartopu örneklemeyle ulaşılmıştır.

Tablo 1: Fatih Ahmet Baba Türbesine İlişkin İsimler ve İstatistik Bilgiler¹

İsimler	Türkiye geneli kişi sayısı	Elazığ nüfusuna kayıtlı kişi sayısı	Saha çalışmasında görüşülen kişi sayısı
Fethi Ahmet	717 kişi	409 kişi	27 kişi
Fatih Ahmet	715 kişi	357 kişi	18 kişi
Fetih Ahmet	83 kişi	45 kişi	7 kişi
Ahmet Fethi	206 kişi	56 kişi	8 kişi
Toplam	1721 kişi	867 kişi	60 kişi

Fatih Ahmet Baba Türbesi, halk kullanımında Fethi Ahmet ya da Fetâmet Baba olarak geçer. Türbe, Harput'un doğusunda 1.5 km mesafede bulunur. Türbenin içerisine, 70X100 ebadında taş kemerli bir kapıdan girilir. Türbenin penceresi yoktur, yalnız iki hava menfezi bırakılmıştır. Türbenin üstü kubbelidir. Sağ tarafında bir mescidi vardır. Fatih Ahmet, Afganistan'ın başkenti Kabil ile Buhara arasında Belh'de doğmuş, hicri 713, miladi 1335'te vefat etmiştir. Harput ve çevresinin Ermenilerin elinde bulunduğu bu tarihlerde, İslam mücahitleri tarafından kuşatma sırasında şehit düşmüştür (Sunguroğlu, 1958: 325-327). Fatih Ahmet Baba Türbesi, Elazığlılar tarafından dile kolaylık olarak Fethi Ahmet Baba Türbesi olarak isimlendirilmektedir. Yöre halkı türbe olarak kullanmayı tercih etmekte, bu çalışmada türbenin Fethi Ahmet Baba Türbesi olarak kullanılması tercih edilmektedir.

Türbelerin cazibe merkezi olmasında, insanların varoluşsal sorunlarından kaynaklanan bir motivasyonun olduğuna işaret etmek gerekir (Köse vd., 2010: 43). Ayrıca Fethi Ahmet Baba Türbesi örneğinde, çocuk sahibi olma ve özellikle erkek çocuğu sahibi olma konusunda türbe ziyaretlerinde toplumsal yapının erkek çocuğuna yüklediği kültürel anlam kodlarının da etkisini vurgulamak gerekir. Çünkü geleneksel yapıda bir toplumsal cinsiyet boyutu gözlenmekte ve toplumsal cinsiyette erkek çocuğuna daha fazla önem verilmektedir. Çocuk için ziyaret yerlerine gidenler, çocuk sahibi olmak için ve ikinci grup erkek çocuğuna sahip olmak için gidenler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Yapılmış çalışmalarda türbelere, ziyaret yerlerine giderek kız çocuğu isteyen ve kız çocuğu için adak adayan bir örneği tespit etmek zor görünmektedir.

Günay ve diğerleri (2001: 94-101)'nin yaptığı dini ziyaret yerleri tipolojisinden hareketle, Fethi Ahmet Baba Türbesi, tarihi perspektiften ziyaret yerleri tipolojisinde, tarihi tiplere girmektedir. Nüfuz ve cazibenin boyutları bakımından bölgesel tiplere girmektedir. Çünkü genellikle bir çeşit hastalığın tedavisi yahut bir kategoriye dahil dileklerin kabulünde uzmanlaşmış ziyaretler bu türün tipik örneği olmaktadır. Toplumsal çevreleri itibariyle; şehirli tipe girmektedir. Amaçlar ve dilekler bakımından ziyaret fenomeni olarak, başka amaçlar için ziyaret edilse de, Fethi Ahmet Baba'yı genel olarak tek bir amaçta uzmanlaşmış tip olarak değerlendirmek mümkündür. Kutsal'ın varlıklarda tezahür biçimi itibariyle ziyaret yeri olarak insanlar ve onların mezarlarında tezahür eden tipe girmekte, kutsiyetin menşeleri bakımından ziyaret yerleri olarak, gaza ve fetih kahramanlarına girmektedir. Fethi Ahmet Baba'nın adında zaten "Fetih" geçmektedir. Ziyaret usulü, adabı ve menasiki itibariyle ziyaret yerlerinde, periyodik veya sistemli usul ve adabına erişmiş grubuna girmektedir. Adak kurbanı, çocuk sahibi olmak, belli hastalıklardan kurtulmak gibi amaçlarla gidilen ziyaret yerlerinin de kendilerine mahsus menasikinin bulunduğu görülmektedir.

Fethi Ahmet ismi, Fethi Ahmet Babaya minnet ve şükran ifadesi olarak verilmekte, dolayısıyla verilen isimler minnet ve şükran amacıyla verilen isimler kategorisine girmektedir. Tarihe yönelik araştırmalar da dini nitelikli isim verme eğiliminin tarihsel boyutuna yönelik veriler sunmaktadır. Fethi Ahmet Baba'nın türbesinin de bulunduğu Harput'la ilgili bir Şeriyeye Sicili'nde erkeklerin % 83'ünün, kadınların ise, % 73'ünün isimlerinin dini nitelikli olması (Halaçoğlu, 1988: 78) Harput'un tarihinde dini nitelikli isim koyma eğiliminin bulunduğunu göstermektedir. Harput Fethi Ahmet Baba Türbesi örneğindeki bu çalışma, Fethi Ahmet isminin toplumsal ve dini alandaki farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. Günay ve Güngör (2007: 102) kutsal mekanların doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi geçiş ritüelleri çerçevesinde ziyaret edilmesiyle ilgili izlerin, eski Türk inanç ve adetlerinde de bulunduğu işaret etmekte ve Manas Destanı'nda Çakıp (Yakub) Han'ın, çocuğu olmayan eşinden şikayet etmesini örneklemektedir. Çakıp Han, eşine hitaben, seninle evleneli on dört yıl oldu, bir çocuk doğurmadın, mezarlı yerleri, yatırları ziyaret edip, kutlu yerlerde yuvarlanmadın, kutlu pınarlarda kalıp çocuk istemedin diyerek eşine sitem etmektedir. Bu ifadeler, çocuk sahibi olmak için türbeleri ziyaret etme adetinin eski Türkler dönemindeki izlerine işaret etmektedir.

Erkek çocuğu isteyenler ve doğan çocuğunun yaşamasını isteyenler için Fethi Ahmet Baba Türbesi'ni kutsalın tezahürüne iyi bir örnek olarak vermek mümkündür. Erkek çocuk ve çocuğun yaşamasının Elazığ ve çevresinde toplumsal yapıda olgusal bir karşılığa sahip olduğu görülmekte ve Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi isimlerine yansımaktadır. Yaygın söyleyişle Fethi Ahmet

Baba, isimler üzerinden kutsallaşmanın tezahürü olmaktadır. Fethi Ahmet Babadan dolayı Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi ismi verilen kişilerle yaptığımız görüşmelerde belirli hususlar öne çıkmaktadır. Saha çalışmasının bulgularından hareketle, ziyaret fenomeninden isim kültürüne yansımanın boyutları kavramsallaştırılırken ziyaretin motivasyonları aracı kullanma boyutu, tıbbi çaresizlik boyutu, toplumsal cinsiyet boyutu, manevi yön atfetme boyutu, isim-kişiliğin taşınması boyutu, rüya motifi boyutu olarak 6 boyutta, ziyaret sonrası türbeye karşı tutum, rasyonelleşme-sekülerleşme boyutu olarak 1 boyutta ve türbenin ziyaretçileri arasındaki farklılaşma Alevilik-Sünnilik boyutu olarak 1 boyutta olmak üzere, toplam 8 boyutta kavramsallaştırılmıştır.

2a. Aracı Kullanma Boyutu: Çocuk sahibi olmak ve doğan çocuğun yaşaması için belirlediğimiz ilk boyut, aracı kullanma boyutudur. Bu boyutta, erkek çocuğa sahip olmak ve doğan çocuğun yaşaması istenirken, türbede yatan veli kimse- nin aracılığına başvurulmaktadır.

“Bu mübarek zatın yüzü suyu hürmetine Rabbim, ailemin erkek çocuk isteğini kabul etmiş, ben dünyaya gelmişim. Allahu Teala'nın huzuruna mübarek bir zat aracılığıyla çıkmak gerekir. Fethi Ahmet Baba, Allah dostudur. Kendimi bildim bileli, Fethi Ahmet Baba'yı ziyaret edip, dua ederim.” (Fethi Ahmet, 37 yaşında, lise mezunu, esnaf, 31.05.2012). Dini ziyaret yerleriyle ilgili dileklerin gerçekleşmesi için sürekli olarak “mübarek zatın yüzü suyu hürmetine” ibaresinin dile getirildiği gözlenmektedir. Allah'ın huzuruna mübarek bir zat aracılığıyla çıkmak, dileklerin gerçekleşmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. Çünkü, Allah dostunun aracılığıyla dileklerin kabul edileceğine inanılmaktadır.

“İsmimi Fethi Ahmet babadan dolayı koymuşlar, doğan çocuk yaşamıyor, benden önce üç kardeşim ölmüş, doğan çocuk yaşasın diye annem bana hamile kaldıktan sonra, Fethi Ahmet babaya tavsiye üzerine gidilmiş. Karlı bir kış günüymüş. Hem çocuk olsun hem de erkek olsun diye Allah'a dua ediliyor, Fethi Ahmet Baba aracı konumda. Hurafe mi derler, gönülünden bir inanç mı bilmiyorum. İsmimden memnunum, ara ara Fethi Ahmet Baba'ya giderim diğer veli kimselere gidip dua okuduğum gibi” (Fethi Ahmet, 53 yaşında, lise mezunu, emekli muhasebeci, 12.07.2012). Yukarıdaki örnekte, yine Fethi Ahmet Baba'nın aracılığına başvurulmakta ancak duanın Allah'a yapıldığı, dileklerin Allah'tan dilendiği belirtilmektedir. Bu örnekte, hem çocuk olsun, hem de erkek olsun talebi dile getirilirken, “hurafe mi, gönülünden bir inanç mı” diye ifadesini bulan bir kafa karışıklığının yansıdığı da tespit edilmektedir.

2b. Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda ikinci kavramsallaştırmamız Fethi Ahmet Baba'yla ilgili toplumsal cinsiyet boyutudur. Bu boyutta, çocuk sahibi olmak istenir-

ken, bir cinsiyet ayrımı yapılmakta, mübarek zatın huzurunda erkek çocuk için dua edilmektedir.

“Annemle babamın arası iyi değilmiş, hatta babam bir erkek evlat vermedin diye anneme baskı yapıyormuş. Babamdan habersiz annem, komşularla türbeye gitmiş, mübarek zatın türbesinde dilekte bulunmuş, dua etmiş, adak adamış. Babam bu türlü şeylere pek inanmadığı için annem babama söyleyememiş bile. Türbe ziyaretinden sonra ben doğmuşum, eve huzur gelmiş. Fethi Ahmet Babanın manevi yönüne inanıyorum.” (Fatih Ahmet, 18 yaşında, lise mezunu, işsiz, 02.06.2012). Yukarıdaki örnekte, geleneksel toplumun erkek çocuğuna atfettiği anlama işaret etmek gerekir. Toplumsal yapıda erkek çocuğu önemsendiği için, Fethi Ahmet Baba Türbesi örneğinde de, toplumsal cinsiyet boyutu tespit edilmektedir.

“Dört kızdan sonra ben doğmuşum, adımlı Fethi Ahmet koymuşlar, ailede tüm kardeşlerim değerlidir, ama sanki bana daha çok değer verildiğini düşünür ablalarım. (Fethi Ahmet, 21, işçi, lise terk, 23.06.2012). “Elazığ’ın köyünde oturuyoruz. Annemler türbenin ününü duyup, türbeyi ziyaret etmişler, dua etmişler. Sonra ben doğmuşum, köy yerinde erkek çocuğuna ayrı bir önem verilmektedir. Özellikle köyün erkekleri arasında bu durum çok belirgindir. Fethi Ahmet Baba’ya şükran ve minnet göstergesi olarak bana Fethi Ahmet ismini koymuşlar, çevremde benzer şekilde birkaç kişi var.” (Fethi Ahmet, 30 yaşında, esnaf, lise mezunu, 03.06.2012). Yukarıdaki örneklerde, Fethi Ahmet Baba’nın erkek çocuğu amacıyla ziyaret edildiği, özellikle kırsalda erkek çocuğunun farklı bir yere konulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Fethi Ahmet isminin verilmesi, Fethi Ahmet Baba’ya şükran ve minnet göstergesi olarak ifade edilmektedir.

2c. Tıbbi Çaresizlik Boyutu: Günay ve diğerleri (2001: 105) hastalıklar ve imkansızlık dolayısıyla çaresizlik içinde olanlar için ziyaret fenomeninin ferdi ve toplumsal hayatta bir sığınak işlevi gördüğünü belirtmektedir. Türbe ziyaretlerinin nedenleri arasında şifa amacıyla hastalıklardan kurtulmak ilk sıralarda yer almaktadır. Ziyaretçilerin birçoğu modern tıbbın imkanlarına başvurmuş, doktorların verdiği ilaçları kullanmış ancak çare bulamamış insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu gruptaki insanlarda genel olarak “tıbbi çaresizlik algısı” olarak nitelendirilebilecek tıbbın hastalığına şifa bulamadığı bir düşünce hakimdir. Köse ve Ayten (2010: 98) de bu duruma işaret etmektedir. Türbelerde, insanlar hastalıkları ya da dilekleri için “bir umut olur mu” diyerek şifa arayışına girmektedirler. Ziyaretleri insan psikolojisi açısından değerlendirilecek olursa kişiler, çocuk sahibi olamasa da veli ziyaretinin teskin ediciliği tespit edilmektedir. Ziyaretler umut tazelediği gibi hayırlısını isteme tutumu da rahatlatıcı bir işlev görmektedir. Ayrıca türbe ziyaretlerinde kişilerin kendisiyle aynı durumda olanları görmesi, onlara yalnız olmadıklarını düşündürmektedir.

“Ben de eşimle bir oğlumuz olsun diye çokça burayı ziyaret ettik. Her çarşamba geliriz. Tıbben her yolu denedik, eşim çok üzülüyordu bir oğlumuz yok diye. Esasında ben de oğlumuzun olmasını istiyordum ama bir şey söyleyemiyordum, eşim de erkek çocuğu isteğimi biliyordu. Fethi Ahmet Baba adında bir evliya varmış, gidelim dedi. Çaresiz geldik, dua ettik, oğlumuz oldu, teşekkür gereği adını Fethi Ahmet koyduk, şimdi 1 yaşında.” (32 yaşında, üniversite mezunu, kamu çalışanı, 15.07.2012).

2d. Manevi Yön Atfetme Boyutu: Görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda dördüncü kavramsallaştırmamız Fethi Ahmet Baba’ya manevi yön atfetme boyutudur. Saha çalışmasını yürütürken, Ahmet Fethi isimli bir kişiyle yaptığımız görüşmede, çevrenizde Fethi Ahmet babanın ismi verildiği halde yaşamayan bir çocuk hatırlıyor musunuz sorumuza, böyle bir örnek hatırlamadığını, Fethi Ahmet Babanın manevi yönünden dolayı böyle bir şeyin olamayacağını, ayrıca öyle bir şey anlatılsa da kabul edemeyeceğini belirtmiştir.

“İsmimin Fethi Ahmet Baba ile ilişkisi var, ondan dolayı adım Fethi Ahmet konulmuş. Yöresel dilde Fatih Ahmet Baba, Fethi Ahmet yaygınlık kazanmış, telaffuz “fetamet” biçimindedir. Ben doğumdan sonra Fethi Ahmet Baba’nın türbesine götürülmüşüm. Adım Fethi Ahmet konulmuş, bakın ölmemişim. 26 yaşındayım, o veli kimsenin beni koruduğuna inanıyorum. Şimdi sınavdan çıktım, iyi geçti, fırsat buldukça giderim, türbenin manevi ortamının beni rahatlattığını, stresimi aldığını düşünüyorum” (Fethi Ahmet, 26 yaşında, üniversite mezunu, memur, 05.06.2012). Yukarıdaki örnekteki kişi, doğumundan sonra Fethi Ahmet Baba’ya götürülmesini ve yaşamasını Fethi Ahmet Baba’nın manevi yönüne bağlamaktadır. Fethi Ahmet Baba’nın ziyaretlerde psikolojik rahatlık vermesi yanında kendisini koruduğunu düşünmektedir. Manevi yön atfetmeyle ilgili olarak saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerde Fethi Ahmet Baba’yla ilgili bir yönde inanmanın gerekliliğinin vurgulanmasıdır.

“Yakınlarımda da Fethi Ahmet ismini çocuklarına koyanlar var. Fethi Ahmet isminde arkadaşlarım da var. Bu mübarek zat vesile olursa, isminin konması gerekir. Yalnız bazılarının erkek çocuğu olmuyor ya da doğan çocukları yaşamıyor. İnanmak gerekir, inanmazsan dileğin kabul olmaz.” (Fethi Ahmet, 39 yaşında, ilköğretim mezunu, tesisatçı, 05.07.2012). Fethi Ahmet Babanın türbesinde yaptığımız gözlemlerde sohbet ettiğimiz kırk beş yaşlarında bir bey insanların bu veliden erkek çocuğu konusunda medet umduğunu, dileğin Allah’tan istenmesi gerektiğini, veli kimseyi ziyaret ettiğini ancak kendisinin böyle bir şey yapmadığını/yapmayacağını söylemiş, ancak veli kimseyi ziyaret eden bazı kimselerin dertlerine çözüm, dileklerine karşılık bulduklarını eklemeyi de ihmal etmemiştir. Köse ve Ayten (2010: 57-58), türbe ziyaretçilerinin, “kendini doğrulayan kehanet” teorisi ile uyumlu olarak, tür-

bede sorgulamaya gitmeksizin kendilerinden beklendiği biçimde belirli kalıplarda davrandıklarını, olmasını istedikleri şeyin gerçekleşmesini için çaba gösterdiklerini, bu çabanın sonunda başlarına gelen iyi şeyleri türbeye affettiklerini belirtmektedir. İnsanların bu şekilde davranmaları, istedikleri şeyin gerçekleşmesine daha çok inanmalarını sağlamaktadır.

2e. İsim-Kişiliğin Taşınması Boyutu: Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda beşinci kavramsallaştırmamız Fethi Ahmet Baba'yla ilgili isim-kişilik boyutudur. Fethi Ahmet Baba'nın ismi verilerek, Fethi Ahmet babanın özelliklerinin de çocuğa geçmesi düşüncesi hakimdir. Örnek (1995: 148) bir varlığa ya da nesneye isim verilerek, fonksiyonlarının ve niteliklerinin belirlenmesinin söz konusu olduğunu, ismin karşıladığı anlamın, çocuğun karakterini, kişiliğini, toplumdaki yerini belirleyecek bir simgesel öz taşıdığı düşünülür. Bir başka ifadeyle, ismin başkasına verilmesiyle ismi taşıyana geçtiğine inanılmaktadır.

“Dedem koymuş mübareğin adını bana. Fatih Ahmet Babanın özellikleri bana geçsin, ben özelliklerini taşıyayım diye. Çevrede kabul gören türbe ziyaretlerinin bana tuhaf gelen birtakım yönleri var ama isimden son derece memnunum. Ailemde, çevremde Fatih Ahmet Babanın ismi boşuna konulmamış derler, ahlaki olarak da çevrem takdir eder beni.” (Fatih Ahmet, 31 yaşında, lise mezunu, kasiyer, 08.06.2012). Yukarıdaki örnek, Fethi Ahmet Baba'yla ilgili isim-kişiliğin taşınmasına iyi bir örnektir. Fethi Ahmet Baba'nın ismi verilerek, Fethi Ahmet Baba'nın özelliklerinin ismi verilen kişiye geçtiğine inanılmaktadır.

“Adımı Fethi Ahmet babadan dolayı koymuşlar. Annem, Fethi Ahmet babanın türbesinde, oğlum olsun, sana benzesin diye dua etmiş, adak adamışlar. Ben doğunca kurban kesmişler türbede.” (Fethi Ahmet, 40 yaşında, üniversite mezunu, memur, 07.06.2012). “Çocuk doğduktan sonra türbelere götürmek adet olmuş, annemler de ben doğduktan sonra Harput'a götürmüşler, Harput'u gezerken Fethi Ahmet babanın ismini görmüşler, ziyaret etmişler. Türbede birileri çocuğunun ahlakının güzel olması için Fethi Ahmet ismini koyun demişler. İsmimi oradan koymuşlar.” (Fethi Ahmet, 25 yaşında, ilköğretim mezunu, tamirci, 02.06.2012). Yukarıdaki iki örnekte, Fethi Ahmet Baba Türbesinde çocuk sahibi olmadan önce dua aşamasında, hem erkek çocuk isteğinin, hem de evliyaya benzemesi isteğinin birlikte dile getirildiği görülmektedir. Erkek çocuğuna sahip olunmuş, adı da Fethi Ahmet konulmuştur. Bu örnekte, doğan çocuğun özelliklerinin türbede yatan veli kimseye benzemesi temennisinde, isim ile kişiliğin taşınması boyutunun izlerini görmek mümkündür. Müslüman toplumlarda isimlerin sahipleri üzerinde olumlu veya olumsuz anlamda etki yapacağına dair kuvvetli bir inanç bulunduğu, kişilerin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde isimlerinin anlamına uygun tavır ve davranışlar

içerisine gireceği beklentisine işaret edilmektedir (Ağırman, 1998: 128-129). Çelik (2005: 240-241), ismin kişilik yapısı üzerindeki etkisiyle ilgili olarak yaptığı çalışmanın örnekleminin %44.8'inin ismin kişilik yapısını etkilediğini belirtmekte, ayrıca Türk isim kültüründe dinî, tarihî, kültürel bakımdan önemli şahsiyetlerin isimlerinin o isimle birlikte anılan özelliklerinde çocuklara geçmesi temennisi ile verildiğini belirtmektedir.

2f. Rüya Motifi Boyutu: Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda altıncı kavramsallaştırmamız Fethi Ahmet Baba'yla ilgili rüya motifi boyutudur. Fethi Ahmet Baba türbesini rüya yoluyla ziyaret edenler bulunmaktadır. Köse ve Ayten (2010: 79) de çalışmalarında bazı ziyaretçilerin gördükleri rüyalar sonucu türbeleri ziyaret ettiklerinin, bu kişilerin kendilerinin özel olarak seçildiklerini, türbede yatan zatın kendileriyle manevi yoldan irtibata geçtiğini düşündüklerini belirtmektedirler.

“Ben doğmadan babam rüyasında Fethi Ahmet Baba'nın türbeye çağırıldığını görmüş. Rüyasında türbeye vardığında bir oğlun olacak demiş. Sonra ben doğmuşum. Adımı Fethi Ahmet koymuşlar. Babam rüyayı ne zaman anlatsa gözleri dolar.” (Fethi Ahmet, 23 yaşında, üniversite öğrencisi, 04.06.2012). Yukarıdaki örnek, rüyanın Müslüman kültüründeki yerile ilgili fikir vermektedir. Müslüman kültüründe hayatın birçok farklı alanında rüya motifi etkili olduğu gibi, ziyaret yerleri açısından da bir işlev görmektedir.

2g. Alevilik-Sünnilik Boyutu: Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda Fethi Ahmet Baba'yla ilgili yedinci kavramsallaştırmamız Alevilik-Sünnilik boyutudur. Bu boyutla iki şey kastedilmektedir: İlki, Fethi Ahmet Baba'ya hem Alevi hem de Sünni kesimin ziyaret amaçlı gitmesi, ikincisi ise, Sünni kesim, çocuklarına Fethi Ahmet ismini verirken, Alevi kesimin çocuklarına Ahmet Fethi ismini vermesidir. Saha çalışmasını Elazığ merkezde yürüttüğümüz için, görüştüğümüz kişiler Tunceli'den Elazığ'a gelip yerleşen Alevi kişilerden oluşmaktadır.

“Adım Fethi Ahmet Baba'dan dolayı konulmuş. Türbede erkek çocuk için dua edilmiş, adak adanmış, sonra dilek gerçekleşmiş. Ancak Fethi Ahmet yerine adımı, Ahmet Fethi koymuşlar. Tunceli tarafında Fethi Ahmet Baba'dan dolayı doğan çocuklara Ahmet Fethi konulmaktadır. Elazıglılarla Tunceliler pek anlaşamazlar, aynı türbeye gitmelerine rağmen isimleri farklı koymuşlar” (Ahmet Fethi, 31 yaşında, üniversite mezunu, memur, 11.06.2012). Bu örnekte, Fethi Ahmet yerine Ahmet Fethi isminin neden verildiğini sorduğumuzda Tunceli tarafının Ahmet Fethi ismini tercih ettiğini belirtmiştir. Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerde kendisini Sünni olarak tanımlayan, ancak Ahmet Fethi isminde kişiler de bulunmaktadır

“Benden önce bir erkek kardeşim doğmuş, ölmüş. 4 sene çocuk olmamış, annemler Fethi Ahmet babaya (aslı Fatih Ahmet baba, dile kolaylık olsun diye Fethi Ahmet baba ya da Fet’amet baba) gidip adak adamışlar, ben doğmuşum. Ahmet Fethi koymuşlar, Pertek, Tunceli tarafında Fethi Ahmet yerine Ahmet Fethi konulmaktadır, bu şekilde adı Ahmet Fethi olan benim ismini sayabileceğim birçok kişi bulunmaktadır (Ahmet Fethi, 48 yaşında, lise mezunu, kamu kurumunda şef,14.6.2012). Türbelerin ziyaret için Alevi ve Sünni geleneğe göre ayrımı göz önüne alındığında Fethi Ahmet Baba’nın her iki kesim tarafından ziyaret edildiği görülmektedir. Elazığ’da Fethi Ahmet ismi yaygınken, Tunceli tarafından Elazığ’a yerleşenlerin Ahmet Fethi ismini çocuklarına verdikleri tespit edilmektedir. Bu durumun nedeni olarak eskiden beri Tuncelili ve Elazığlıların birbirleriyle anlaşamadığı, isim konusunda aynı türbeden çocuk sahibi olmakla birlikte birisinde Fethi Ahmet, diğerinde Ahmet Fethi olarak isim konulmaktadır. Fethi Ahmet Baba türbesinde, hem Sünni kesim, hem de Alevi kesim dua etmekte ve adak adamaktadır. Fethi Ahmet Baba’nın türbesinde yaptığımız gözlemlerde, çocuk sahibi olanların adaklarını yerine getirdikleri, özellikle kurban kesmeyi adak olarak adayanların kurbanlarını türbede kestikleri gözlenmiştir.

2h. Rasyonelleşme-Sekülerleşme Boyutu: Saha çalışmasında yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda Fethi Ahmet Baba’yla ilgili sekizinci ve sonuncu kavramsallaştırmamız rasyonelleşme-sekülerleşme boyutudur. Bu boyutta, Fethi Ahmet Baba türbesinden dolayı Fethi Ahmet ya da Fatih Ahmet ismi verilen kişiler de, isimlerinden memnun olmakla birlikte, rasyonelleşme-sekülerleşme yönünde bir tutum gözlenmekte ve türbelere gidip, dua ederek çocuk dilemeye karşı mesafeli bir yaklaşım benimsendiği de anlaşılmaktadır.

“Adımı Fethi Ahmet babadan koymuşlar, erkek çocuk olsun diye türbeye gitmek bana mantıklı gelmiyor, ancak ben isimden memnunum, hatta bu yaşıma kadar hep faydasını da gördüm.” (Fetih Ahmet, 20 yaşında, üniversite öğrencisi, 03.08.2012). Yukarıdaki örnekte, bir üniversite öğrencisinin ziyaret fenomeniyle ilgili “mesafeli” yaklaşımı örneklenmektedir. Bu mesafeli yaklaşımın kökeninde alınan eğitimin etkili olduğunu ileri sürmek mümkündür. Çünkü, Kirman (2005: 155) üniversite öğrencilerinin toplumun geneline göre almış oldukları eğitimin gereği olarak çok daha seküler tutumlar içerisinde olduklarını tespit etmiştir.

“Annemler bir oğlumuz olsun diye gitmedik doktor bırakmamışlar, dedemlerin erkek çocuk talebi çok fazlaymış, soyumuzu sürdürsün diye. Bu tutum bana çok makul gelmiyor, hangi çağda yaşıyoruz. Son çare olarak Fethi Ahmet babaya gidip adak adanmış, dilek kabul olmuş, ben doğmuşum.” (Fatih Ahmet, 28 yaşında, üniversite mezunu, teknisyen, 11.07.2012). Önceki örnekte türbelere, dini ziyaret yerlerine çocuk için gitmeye mesafeli bir tavır görülmekte iken, bu örnekte görüştüğü-

müz kişi, “erkek çocuğunun soyu sürdürme” gerekçesi ile önemsenmesini mantıklı bulmamaktadır. Ayrıca bu tutumda geleneksel toplumun erkek çocuğuna yüklediği anlama eleştirel yaklaşıldığını da söylemek mümkündür. Fethi Ahmet Baba Türbesi örneğinde halk dindarlığının bir boyutu olarak ziyaret dindarlığında erkek çocuk talebi ve doğan çocukların yaşaması için dilekler dilenmeye, adaklar adanmaya devam etmektedir. Ancak Çelik (2004: 238-239) halk dindarlığı unsuru olarak ziyaret fenomeninde farklılaşmaların gözlemlendiğini de vurgulamaktadır. Halk dindarlığı içinde ziyarete yönelen insan tipi, daha çok yaşlı, eğitim-gelir düzeyi düşük kesimler ve kadınlarda temsil olunurken, değişim sürecinde bu tipolojinin daha esnek bir hale gelerek, diğer toplumsal kategorileri kuşatma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Elazığ, Harput Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde ziyaret dindarlığından isim kültürüne bir yansımanın gözlenmesinden hareketle isim kültürü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elazığ’da Fethi Ahmet isminin yaygın olması, Harput’ta bulunan Fethi Ahmet baba ile ilişkisi araştırmanın hareket noktası olmuş ve Fatih Ahmet Baba türbesinde dilenen dileklerin ve adakların olgusal bir karşılığının olduğu görülmüştür. Fethi Ahmet Baba türbesinin uzmanlık alanı erkek çocuğuna sahip olmak ve doğan çocukların yaşaması olarak kabul edilmekte, Elazığ merkez başta olmak üzere çevre ilçelerden ziyaret edilmektedir. Fethi Ahmet Baba Türbesinde erkek çocuğu ve doğan çocukların yaşaması için dua edilerek, adak adanmasının toplumsal yapıda olgusal karşılığının olduğu görülmektedir. Fethi Ahmet ismindeki kişilerin yaygınlığı, Fethi Ahmet Baba’nın kutsiyetinin toplumsal karşılığı olmaktadır. Olgusal karşılığın en önemli verisi, çalışmanın örnekleminin oluşturulmasında da ortaya çıkmıştır. Fethi Ahmet Baba Türbesi’ni ziyaret ettikten sonra çocuk sahibi olanlar, dileklerinin gerçekleşmesine aracılık ettiği için minnet ve şükran göstergesi olarak çocuklarına türbede yatan veli kimsenin adını vermektedir. Çalışmanın örneklemi, Fatih Ahmet Baba türbesinden dolayı ismi Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi konulan kişilerden oluşmuştur. Fatih Ahmet Baba olan türbenin adının Fethi Ahmet Baba Türbesi olarak kullanılması, çocuklara verilen isimlerde Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi gibi kombinasyonların ortaya çıkmasını yöresel kullanımdaki kültürün dilsel pratikleri olarak düşünmek mümkündür.

Saha çalışmasının bulgularından hareketle, ziyaret fenomeninden isim kültürüne yansıması sekiz boyutta kavramsallaştırılmıştır. Bu boyutlar kendi içinde değerlendirildiğinde ise, aracı kullanma boyutu, tıbbi çaresizlik boyutu, toplumsal cinsiyet boyutu, manevi yön atfetme boyutu, isim-kişiliğin taşınması boyutu, rüya motifi boyutu, Fethi Ahmet Baba’ya ziyaretin arkasındaki eylem ve motivasyonla ilişkili ele alınmıştır. Alevilik-Sünnilik boyutu, türbeyi ziyaret edenler arasındaki

farklaşmaya işaret ederken, sonuncu boyut, rasyonelleşme-sekülerleşme boyutu ise, ziyaretin sonrasında ortaya çıkan tutumu örneklemektedir. Araştırma sahasındaki kişiler, Fatih Ahmet Baba türbesine gittikten sonra erkek çocuğuna sahip olmalarını ya da doğan çocuklarının ölmemesini Fethi Ahmet Baba'nın manevi yönüne bağlamaktadır. Fethi Ahmet Baba, dileklere aracılık etmekte, duaları karşılıksız bırakmamaktadır. Türbede erkek çocuk talebinde olanların tıbbi çaresizlik algısı, türbede umut psikolojisine dönüşmektedir. Ziyaret fenomeninde bir toplumsal cinsiyet boyutu öne çıkmaktadır. Fethi Ahmet Baba türbesine gidip erkek çocuk dileğinde geleneksel toplumun erkeğe attığı öneme işaret etmek gerekir. Geleneksel toplumun erkek çocuğuna verdiği önem, insanları evliyalara türbelerine yönelmeye teşvik etmektedir. Fethi Ahmet Baba'nın isminin çocuklara verilmesinde önemli bir etken de, isim verilerek veli kimsenin özelliklerinin çocuğa geçmesi beklentisinin olmasıdır. Saha çalışması sırasında mübarek zatın rüya yoluyla irtibata geçtiğini tespit ettiğimizde Müslüman kültürünün diğer alanlarında görüldüğü gibi çocuk sahibi olma konusunda da rüya motifi ortaya çıkmaktadır. Fethi Ahmet Baba'nın türbesi hem Alevi kesim, hem de Sünniler kesim tarafından ziyaret edilmekle birlikte, verilen isimde farklılaşma görülmektedir. Sünni kesim Fethi Ahmet, Fatih Ahmet ve Fetih Ahmet ismini koyarken Alevi kesim, Ahmet Fethi ismini çocuklarına koymaktadır. Sonuncu kavramsallaştırmamız ise, toplumsal değişimle ilgili rasyonelleşme-sekülerleşme boyutudur. Fethi Ahmet Baba'dan dolayı ismi konulan bazı kişiler, türbeye giderek çocuk dileğinde bulunmaya karşı mesafeli bir tutum sergilemişlerdir. Erkek çocuk ve çocuğun yaşamasının Elazığ ve çevresinde toplumsal yapıda olgusal bir karşılığa sahip olduğu görülmekte ve Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Fetih Ahmet ve Ahmet Fethi isimlerine yansımaktadır. Yaygın söyleyişle Fethi Ahmet Baba, isimler üzerinden kutsallaşmanın göstergesi olmaktadır. Çocuk sahibi olmak, özellikle de erkek çocuk ve doğan çocukların yaşaması konusunda Fatih Ahmet Baba Türbesi örneğinde kutsal tezahür etmektedir.

Sonnot

* Elazığ nüfusuna kayıtlı ve Türkiye geneli rakamları TÜİK verilerinden elde edilmiştir. www.tuik.gov.tr/TuikCocuk/Start.do (01.08.2012).

Kaynakça

- ACIPAYAMLI, O. (1992). "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi". IV. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.IV: ss.1-14.
- AĞIRMAN, C. (1998). "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 2: ss.123-143.
- ASSMANN, J. (2001). Kültürel Bellek. Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- BODENHORN, B. ve BRUCK, G.V. (2006). "Entangled in Histories: An Introduction to the Anthropology of Names and Naming". *The Anthropology of Names and Naming*, (Ed). Gabriele Vom Bruck, Barbara Bodenhorn, United Kingdom, New York: Cambridge University Press.
- BAŞGÖZ, İ. (1985). "The Name and Society: a Case Study of Personal Names in Turkey. *Altaistic Studies*, ss.1-15.
- BAŞGÖZ, İ. (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- BRERETON, J. (2005). "Sacred Space". *Encyclopedia of Religion* (Ed.) Lindsay Jones, New York, Thomson Gale, Cilt 12, ss.7978-7986.
- ÇELİK, C. (2004). Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (1), ss.213-239.
- ÇELİK, C. (2005). *İsim Kültürü ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- ÇELİK, C. (2007). "Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, ss.5-21.
- EMİROĞLU, K. ve AYDIN, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- GÜNAY, Ü. ve Diğerleri (2001) *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması -Kayseri Örneği-*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- GÜNAY, Ü. ve GÜNGÖR, H. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- HALAÇOĞLU, A. (1988). "1866-68 Yıllarında Harput'ta Kullanılan Şahıs İsimleri Üzerine Bir Deneme". *Türk Folkloru Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*. 1988/2, ss.71-86.
- KALAFAT, Y. (2002). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-1*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KIRMAN, M. (2005). *Din ve Sekülerleşme Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adana: Karahan Kitabevi.
- KÖSE, A. ve AYTEN, A. (2010). *Türebeler Popüler Dindarlığın Durakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖRNEK, S. V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖRNEK, S V. (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SUNGUROĞLU, İ. (1958). *Harput Yollarında*. Cilt 1, İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- WILSON, S. (1998). *The Means of Naming, A Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe*. London: Taylor and Francis Group.
- www.tuik.gov.tr/TuikCocuk/Start.do (01.08.2012).